

КОНЦЕПТ BRITISHNESS ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ У СИСТЕМІ БРИТАНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Білецька Ірина Олександрівна,

д.п.н., професор

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

iryna.biletska@ukr.net

Анотація: У статті запропоновано аналіз концепту BRITISHNESS як ключового елементу системи британських культурних цінностей. Вивченню питань, пов'язаних із лінгвістичною інтерпретацією культурно значущих ціннісних концептів, сприяє встановлення універсальних і національно-специфічних особливостей національного менталітету, виявлення культурних маркерів, які мають особливий статус у глобальному лінгвокультурному просторі.

Ключові слова: концепт BRITISHNESS, британські культурні цінності, лінгвокультурний соціум, контекст.

Як відомо, британський лінгвокультурний соціум характеризується складною картиною подання асоціативних ознак, які репрезентують основні культуроспецифічні цінності концептів з точки зору визначення сфери їх референціальних і регулятивних ознак. Найбільш значущими поняттями для нашої роботи в цьому зв'язку є тісно взаємопов'язані і в ряді випадків ототожнювані концепти BRITISHNESS і BRITISH IDENTITY. За даними різних джерел, у систему найбільш типових характеристик британського менталітету входять індивідуалізм, егоцентризм, ексцентричність, своєрідність, снобізм, небагатослівність, прагнення до ізольованості [6]. Зазначимо також, що в цьому випадку такі одиниці, як «British» та «ENGLISH» розглядаються в цілому ряді

робіт як синонімічні в силу відомої традиції. Разом з тим, далі нам представляється доцільним зупинитися на істотних відмінностях не тільки в сфері їх вживання, але і в плані репрезентативності їх змістовних сфер.

Проблема своєрідності британців як нації заслуговує на спеціальну увагу саме з точки зору репрезентативної специфіки культурних цінностей, що визначають поняття «Britishness». Т. Комова вказує в зв'язку з цим: «Britishness is not simply about something called 'the national character', but has to be seen as a nexus of values beliefs and attitudes which are offered as unique to Britain and to those who identify as, or wish to identify as, British. In other words Britishness is a state of mind: a belief in a national identity which is part and parcel of one's sense of self» [3, с. 114].

Поряд із зазначеними характеристиками, найважливішим для британської ментальності є змістовний елемент «freedom». Цей факт неодноразово підкреслюється дослідниками. Т. Комова в роботі «On British / American Cultural Studies» характеризує британців наступним чином: «They care very much about their freedom that is, as Jerome K. Jerome put it in his novel «Three men in a Boat to Say Nothing of the Dog», «the birthright of every Englishman» and they would struggle fiercely if danger of losing it would occur, this evident, for example, in speeches of Winston S. Churchill. «Victory, victory at all costs, victory in spite of all terror, victory, however long and hard the road may be; for without victory, there is no survival»» [3, с. 116].

Зазначимо також, що почуття особистої незалежності, усвідомлення свого права на особистий простір, індивідуальну свободу, те, що виражається поняттям «privacy» [2, с. 93-97], виступає в якості важливої характеристики британців. Ця специфічна характеристика тісно переплітається з концепцією індивідуалізму в британському суспільстві. На думку Н. Богачова, для національної свідомості англомовних народів «приватне життя, приватність (privacy) і свобода (freedom) визначаються один через одного, складаючи єдине смислове ціле» [1, с. 15].

Концепт PRIVACY, що неодноразово піддавався вивченню з точки зору специфіки мовного вираження, продовжує привертати увагу дослідників. У такому контексті він тісно пов'язаний з такими концептами, як HOME та INDIVIDUAL FREEDOM: *The privacy rules, for example, are so obvious that you could spot them from a helicopter, without even setting foot in the country. Hover about any English town for a few minutes, and you will see that the residential areas consist almost entirely of rows and rows of small boxes, each with its own tiny patch of green. In some parts of the country the boxes will be of greyish colour, in others, a sort of reddish-brown. In more affluent areas, the boxes will be spaced further apart, and the patches of green attached to them will be larger. But the principle will be clear: the English all want to live in their own private little box with their own private little bit* (<http://englishpatterns.com>).

Автор наведеного висловлювання звертається до прийому лексичного паралелізму, перераховуючи цілий ряд різної властивості відокремлених у реальному світі об'єктів (boxes, patches), що об'єднуються на основі їх головної функції навколишньої людини дійсності – досягнення відокремленості, репрезентується на рівні мови за допомогою словосполучення «*to live in their own private little box with their own private little bit*», що містить повторювану ключову одиницю «private».

Досягнення риторичних цілей – особливого ефекту переконливості – сприяє метафоризація, реалізована щодо словосполучення «*the privacy rules*» на початку фрази: «*so obvious that you could spot them from a helicopter, without even setting foot in the country*». Іншими словами, у наведеному контексті «privacy» представляється автором цього висловлювання як невід'ємна частина британського існування.

Як вже зазначалося вище, ототожнення понять «Britishness» і «Englishness» вимагає більш ретельного розгляду у зв'язку з тим, що, як відомо, населення Великобританії протягом всієї історії свого існування мало неоднорідну структуру. Більшість дослідників вказує на той факт, що поняття «Britishness» є виключно точною характеристикою, яка об'єднує різних представників

британської лінгвокультурної спільноти, що представляє собою цілу сукупність різних «national identities»: *This is very important for being Britain a multinational country, with quite a long history during which the boundaries of this country had been changed many times due to the expansions in other territories and that in the same time means a migration of people, the homogeneous population becoming heterogeneous. And now one of the main property of the nation is becoming less distinctively recognized while quite different, new languages are spoken within the one and the same territory. That means that Britishness unites several national identities, several types of consciousness* [3, с. 114-115].

Ситуація, що склалася, як уже зазначалося, обумовлює й особливості самоідентифікації жителів Британських островів, які все ще продовжують пишатися своїх корінням, але належать до єдиного державного утворення в рамках єдиної країни. Звернемося до матеріалу, що ілюструє це положення:

Gwyn Williams, for instance, would never call himself an Englishman, although he has lived and worked in London since he was fifteen. He was born in Cardiff and both his family name and his Christian name are Welsh. He has not a drop of English blood in him. Ian Macdonald, too, always thinks of himself as a Scott. Both Ian and Macdonald are Scottish names. Yet Ian had never lived in Scotland; his father and his mother left their home town, Inverness, and settled in London as soon as they were married. Ian's wife Peggy – she was Peggy O'Flaherty before she married – is pure Irish. She was born of Catholic parents in Londonderry in Northern Ireland [7, с. 31].

Особливий акцент в зв'язку з цим ставиться на понятті «English». У «Longman Dictionary of English Language and Culture» пропонується наступний варіант трактування цієї одиниці: 1) from or connected with England or Britain: an English pub | My father is Scottish and my mother is English; 2) connected with the English language: English grammar | English lessons; 3) from or connected with the UK. People sometimes say «English» when they mean «British»: British companies; English – 1) the language of Britain, the US, Australia, Canada, and several other

countries; 2) English language and literature as a subject of study: a professor of English; 3) the English – people from England, or sometimes from all of Britain.

Визначення поняття «English» з точки зору своєї актуалізації виявляється безпосередньо пов'язаним з поняттям «British» внаслідок соціально-історичних причин, хоча, разом з тим, очевидно, що ця ментально-лінгвальна сутність характеризується цілим рядом конкретних, чітко виражених характеристик, будучи одночасно багат шаровим, несучим відразу кілька змістовних рівнів конструктом, основні елементи якого можуть бути представлені наступним чином. З одного боку, «English» номінує споконвічне населення цієї території, в той час як, з урахуванням сучасного розуміння ситуації, що склалася, «English», у цілому ряді випадків реалізоване як синонім одиниці «British», яка використовується в якості назви для населення Великобританії в цілому.

Подальші історичні події зумовили поширення одиниці «English» в якості мовного позначення лінгвокультурної спільноти: *In the 8th century, Mercian kings such as Ethelbald and Offa, who exercised hegemony over other kings, began the practice of proclaiming themselves kings over a single English people, which was continued by Alfred and his successors. Of course, Anglo-Saxon England (Anglia) was actually inhabited by a number of different peoples, of whom the Angles, Saxons, British and Scandinavians were the most prominent. These distinct identities were fast disappearing by the time of the Norman conquest, and in writs, charters and chronicles written in the 12th century, they were completely submerged in the general designation of Angli – the Latin word for «English» used in such documents. Even at that early date, the English were said to have certain characteristics peculiar to themselves, one of which was untrustworthiness. They also showed the imperialistic trait of considering themselves superior to their Celtic British neighbours (The Penguin Dictionary of British History).*

Зазначимо, що проблема визначення оцінного ставлення до таких категорій, як «Britishness» і «British identity» є винятково актуальною не лише для лінгвістів, а й для більш широких кіл науковців, а також політичних і громадських діячів. Саме тому особливої уваги заслуговують матеріали ЗМІ,

що містять різного роду визначення і тлумачення зазначених понять та мовні одиниці, які їх репрезентують.

Розглянемо вислів: *Insisting that people hold certain values is not the job of even someone as important as the Prime Minister. It's an impertinence to imagine it's in his gift, and dangerous folly to seek to achieve it by state fiat. «Britishness» is the sum of everything British people think, say and do: not a handful of ideas politicians decide are good for us and administer like a dose of cod-liver oil* (London Evening Standard, 07.02.2011). Наведене висловлювання дозволяє продемонструвати положення про те, що репрезентований вербально в контекстах концепт «Britishness» може бути розглянутий як систематизуюча домінанта у шкалі британських культурних цінностей, що визначає не тільки і не стільки приналежність до британської нації – територіально, політично і економічно об'єднаної групи людей, але й як нації, що має спільну історію, культуру, звичаї, традиції, риси характеру, мову і загальну мовну свідомість, властиву британцеві як особистості, що вбрала в себе і реалізує протягом усього життя весь комплекс зазначених характеристик.

Слід підкреслити, що одиниця «Britishness» характеризується високою частотністю вживання в промовах британських політиків, і завжди викликає резонанс не тільки в пресі, але і в британському суспільстві в цілому. Звернемося до матеріалу: *In recent years we observe that «Britishness» for Margaret Thatcher was about individual responsibility and industry – the Protestant work ethic; the place of the United Kingdom in the world; the maintenance of democracy; the flourishing of liberty; the importance of the family; respect for Parliament, Church and Monarchy; and a patriotism which was not ashamed to fly the Union Flag* (<http://archbishop-cranmer.blogspot.com>).

Thatcher appealed to Britishness whilst selling off the state's assets to multinational corporations [8].

На думку дослідників, «Britishness» розуміється в британському суспільстві, внаслідок певних культурно-історичних і соціально-економічних причин, у першу чергу як толерантність («tolerance»), але, в той же час, має

певні обмеження, пов'язані зі спробою подолати розмитість меж такого поняття, як «nationalism». Необхідно підкреслити той факт, що ця складова британської шкали цінностей висвітлюється в пресі з різних позицій, в першу чергу – з точки зору співвідношення з британською політикою полікультуралізму і її неоднозначними наслідками. Наприклад: *First and foremost, Britishness is about tolerance; it is the attribute which has enabled five million immigrants and their descendants to comprise a tenth of the country's population. This pluralism is a priceless ingredient of the nation's culture, and it is incumbent upon people of all creeds, philosophies, ethnicities and political ideologies to tolerate those with whom they do not agree. But British culture can not be cohesive when there is diversity of language, laws, traditions, customs and religion. Of course, culture can accommodate diversity, but ultimately the systems of governance and jurisprudence in a liberal democracy cannot produce unity; they must be the manifest foundation of a pre-existing unity. As far as England is concerned, foreign encroachments have been fiercely resisted since the Reformation, yet the accommodation of Roman Catholics has developed incrementally of necessity to the extent that they agreed to abide by the laws of the state. A logical corollary of this is that Asian immigrants to the UK ought now to adapt their cultural traditions and religious expression to accommodate «British toleration» or conform to those aspects of «Britishness» which make society cohesive. And so a Briton has the right to (say) oppose or support British policy in Iraq and may campaign to that effect, write, agitate and stand for election towards the chosen end. But it is also elementary that he does not have the right to stone adulterers to death, hang homosexuals or blow up the underground or an aircraft (<http://archbishop-cranmer.blogspot.com>).*

В цілому вивченню питань, пов'язаних із лінгвістичною інтерпретацією культурно значущих ціннісних концептів, сприяє встановлення універсальних і національно-специфічних особливостей національного менталітету, виявлення культурних маркерів, які мають особливий статус у глобальному лінгвокультурному просторі. До розряду таких сутностей аксіологічного характеру відноситься концепт «patriotism», що володіє особливою специфікою

в рамках певного лінгвокультурного соціуму і знаходить репрезентацію практично у всіх цивілізованих спільнотах.

Одиниці «patriot» і «patriotism» мають такі словникові дефініції: «patriot» – «person who loves and ready to defend his country», «patriotism» розглядається в якості похідного від «patriot»: «the feelings and qualities of a patriot» (Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English). Як ознака базового рівня концепту «patriotism», дослідниками запропонований семантичний компонент «longing for freedom / liberty» (протилежна йому ознака – «treason») [4]. Т. Пашутіна наводить такі приклади репрезентації концепту «patriotism»: «*Love of country is another way of saying love of your fellow countrymen – a truth I learned a long time ago in a country very different from ours. Patriotism is another way of saying service to a cause greater than self-interest*»; «*Patriotism is countless acts of love, kindness and courage that have no witness or heraldry and are especially commendable because they are unrecorded*» [5, с. 94-126]. Відзначимо також, що концепт «patriotism» може бути репрезентований не тільки за допомогою прямої номінації, а й імпліцитно-асоціативно, в тому числі – з використанням інших семіотичних систем, наприклад, за допомогою символіки.

У процесі дослідження стає очевидним факт, що змістовна специфіка самого концепту BRITISHNESS внаслідок впливу всіляких соціокультурних чинників піддається різним трансформаціям, що природним чином знаходить відображення на рівні реалізації мовних одиниць, які репрезентують його в мовній дійсності. В цілому, сам процес трансформації цього ментально-лінгвального явища стає предметом обговорення у багатьох авторів. Наприклад, наступний вислів підтверджує це положення щодо британської культури як вмістилища сформованих протягом століть цінностей: *The truth is that British Culture has already adapted to and been influenced all of the positive things brought to our nation from our colonial empire. Like for example washing daily, or far more often, all types of foreign food, and many notable additions to our language. It would seem therefore that we have already taken the best from our masters colonies, including of course the more intelligent members of their respective*

populations, like for example doctors, nurses, business people, scientists, and, dare I say, politicians? Add to this long list, the worlds oil, diamonds, silver, gold, and all types of other natural resources also including almost infinite amounts of relatively extremely cheap, and skilled labour. Therefore we, or more accurately our own establishment, have already raped these places and people of virtually every thing they ever had of any real value, and continue to do so at an ever increasing rate (<http://archbishop-cranmer.blogspot.com>).

Концепція національної ідентичності, за справедливим зауваженням Т. Комової, безпосередньо пов'язана з наданням членам багатонаціональних спільнот можливості відчуття приналежності до певного цілого, до якогось організованого співтовариства або соціуму: «A consciousness of national identity offers opportunities for collective cultures and thus for the development of a sense of community and belonging» [3, с. 114]. Звернемося до фактичного матеріалу: *Dr. Andrew Thompson, senior history lecturer at the university of Leeds, thinks the claim of universal British identity bears a little more interrogation before it can be taken seriously. «There is a danger of metropolitan politicians and media types telling communities how they feel that they're British or how they should feel that they're British,» he says* (www.globalpolitician.com).

В цьому контексті словосполучення «British identity» виступає як семантично близька одиниця до іменника «Britishness», фактично будучи її синонімом. На цей факт вказує контекстуальна контактність з конструкцією «*how they feel that they're British or how they should feel that* паралелізм, *що підсилює they're British»*, що містить синтаксичний прагматичний ефект висловлювання.

Таким чином, проведений аналіз матеріалу, запозиченого з британського публіцистичного дискурсу, дозволяє зробити висновок, що ментально-лінгвальні структури «Britishness» і «British identity» («British national identity») представляють єдину концептуалізовану сферу, в якій обидва названі елемента, перебуваючи в цілому ряді випадків у відносинах повної тотожності і

взаємозамінності, мають у той же час самостійні змістовні характеристики, що реалізуються на рівні вербальної репрезентації.

Концепти «Britishness» і «British identity», володіючи широкою асоціативною сферою, в той же час, можуть виступати в якості більш сурових ідеологічних понять, позбавлених цілого ряду репрезентованих в різних типах дискурсу змістовних характеристик і спрямованих на маніфестацію різних ідей радикального характеру. Як показує дослідження, в текстах політичного змісту вербальні репрезентанти цих концептуальних структур використовуються в якості ключових смислових опор для надання тексту більшої переконливості і пафосності, тобто в риторичних цілях. У ряді випадків ці одиниці реалізуються в контекстах, що володіють ідеологічно обумовленою негативною оціночністю, яка знаходить вираження на рівні реалізації мовних засобів.

Список літератури

1. Богачев Р. Е. Отражение английской языковой картины мира в концептах «HOME», «FREEDOM», «PRIVACY», «COMMON SENSE»: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04; БелГУ. – Белгород, 2007. – 22 с.

2. Вишнякова О. Д. Анализ культурного концепта в контексте «фамильного сходства» // Вестник Поморского университета. Сер. Гуманитарные и социальные науки. – 2009. – № 2. – С. 43–48.

3. Комова Т. А. История, филология и культура: кн. для чтения на англ. яз. – М.: МГУ, 1993. – 270 с.

4. Ноженко Е. В. Этнокультурная специфика стереотипо-концептов национального характера: «уверенность в себе», «патриотизм», «успешность» американской лингвокультуры: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Кемерово, 2008. – 22 с.

5. Пашутина Т. А. Ключевые концепты американской культуры «PRIVACY» и «PATRIOTISM» и особенности их языковой репрезентации в различных типах дискурса: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Белгород,

2009. – 199 с.

6. Филиппова М. М. Английский национальный характер: учеб. пособие. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 382 с.

7. Musman R. Britain toda. – Harlow: Longman, 1996. – 156 p.

8. Osborne R. ‘Up the British’ tweet summary and quotes. – URL: <http://www.beatknowledge.org/2011/05/26/richard-osborne-up-the-british-tweet-summary-and-quotes/>